

Prof. nadzw. dr hab. Witold Jarno
Instytut Historii
Wydział Filozoficzno-Historyczny
Uniwersytetu Łódzkiego

Łódź, dn. 26 X 2018 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Huberta Kielczewskiego „Działalność polityczno-wychowawcza w Garnizonie Kielce w latach 1945-1975” [Kielce 2018, ss. 289] przygotowanej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach pod kierunkiem prof. nadzw. dr. hab. Ryszarda Gryza

W przedłożonej do recenzji rozprawie doktorskiej mgr Hubert Kielczewski podjął się opracowania problemu badawczego, praktycznie nieistniejącego w dotychczasowej polskiej historiografii. W odniesieniu do dziejów Wojska Polskiego prace naukowe koncentrują się na jego historii w okresie I wojny światowej, wojen o granice Odrodzonego Państwa Polskiego, w okresie międzywojennym oraz w czasie II wojny światowej. Badania naukowe w tych zasygnalizowanych obszarach badawczych cieszą się dużym zainteresowaniem badaczy, lecz nadal wiele zagadnień nie doczekało się dotąd pełnego naukowego opracowania. Problem ten dotyczy również, a może nawet zwłaszcza – dziejów wojskowości polskiej po II wojnie światowej. Przed 1989 r. badania prowadzono w zasadzie w odniesieniu do organizacji i walk tzw. ludowego Wojska Polskiego w latach 1943-1945, pomijając zazwyczaj okres powojenny. Powstało wówczas – co prawda – kilkanaście monografii naukowych opisujących dzieje Wojska Polskiego po II wojnie światowej, lecz ich tematyka dotyczyła głównie II połowy lat 40. Po 1989 r. badania nad dziejami polskiej armii w okresie tzw. Polski Ludowej uległy poważnemu ograniczeniu, przez co do chwili obecnej powstały jedynie nieliczne monografie naukowe dotyczące powyższej problematyki. Dlatego też z uznaniem należy przyjąć podjęcie przez mgr. Huberta Kielczewskiego tematu badawczego odnoszącego się do dziejów garnizonu kieleckiego po II wojnie światowej, zwłaszcza w aspekcie prowadzonej w nim działalności polityczno-wychowawczej. Podjęcie się tego zadania przez Doktoranta w przedłożonej do oceny rozprawie doktorskiej należy przyjąć z uznaniem, zaś temat rozprawy uznać za trafny i oryginalny.

Zasadniczym celem badawczym recenzowanej rozprawy doktorskiej jest – zgodnie z założeniami zawartymi w jej Wstępie – ukazanie działalności polityczno-wychowawczej w garnizonie kieleckim w latach 1945-1975, roli tego garnizonu w strukturze Wojska Polskiego

oraz w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu kieleckiego, omówienie procesu upartyjnienia wojska, stanu dyscypliny oraz działalności kulturalno-oświatowej w jednostkach wspomnianego garnizonu. Warto podkreślić, iż Doktorant podjął swoje badania mając świadomość kontrowersji dotyczących oceny Wojska Polskiego w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i jego roli w ówczesnym systemie politycznym.

Przyjęte cezury czasowe można uznać za poprawne, gdyż zostały oparte na ważnych i niebudzących zastrzeżeń datach – rok 1945 określający cezurę początkową odnosi się do zakończenia II wojny światowej, zaś rok 1975 jako cezura końcowa do ważnej reformy podziału administracyjnego kraju, również w zakresie terytorialnej administracji wojskowej (zmiany granic okręgów wojskowych). Tym samym, problem badawczy można uznać za poprawnie sformułowany pod względem zakresu chronologicznego.

Dotychczasowy stan badań nad dziejami Wojska Polskiego po II wojnie światowej jest wysoce niezadowolający, toteż mgr. H. Kielczewski stanął niewątpliwie przed trudnym zadaniem opracowania wybranego przez siebie tematu badawczego, który niejako siłą rzeczy musiał zostać oparty w znacznej mierze na archiwaliach proveniencji wojskowej. Recenzowana rozprawa powstała na szerokiej bazie materiałowej, zarówno w odniesieniu do archiwaliów, jak i literatury przedmiotu. W tym celu Autor przeprowadził kwerendę w sześciu placówkach archiwalnych (w tym trzech wojskowych). Niejako z natury rzeczy, dominującą rolę odegrały archiwa proveniencji wojskowej: Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie, Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej w Nowym Dworze Mazowieckim i Archiwum Wojskowe w Oleśnicy. W archiwach tych Autor dokonał kwerendy najważniejszych z punktu widzenia tematu recenzowanej dysertacji zespołów archiwalnych, choć szkoda, iż Doktorant nie przejrzał w szerszym zakresie akt Sztabu Generalnego, Gabinetu Ministra Obrony Narodowej, czy Głównego Kwatermistrzostwa Wojska Polskiego. W tym kontekście dziwi także pominięcie przez doktoranta kwerendy akt Komendy Garnizonu Kielce, znajdujących się w Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie. Zawarte we wspomnianych zespołach archiwalnych materiały – w przypadku dodatkowego poszerzenia ich kwerendy – mogłyby wzbogacić tematykę poruszaną w recenzowanej rozprawie. Tym niemniej, trzeba podkreślić szeroki zakres przeprowadzonej przez Doktoranta kwerendy archiwalnej w odniesieniu do jednostek i instytucji wojskowych stacjonujących w Kielcach (zwłaszcza w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy). Jest ona tym bardziej warta podkreślenia, iż większość akt wojskowych wytworzonych od połowy lat 50. nie ma szczegółowych inwentarzy, zaś korzystanie z nich oparte jest na tzw. spisach zdawczo-odbiorczych. Są one, uwagi na swą ogólnikowość (mało precyzyjne określenie

tematyki dokumentów w poszczególnych jednostkach aktowych) oraz dużą liczbę tych spisów, trudne do kwerendy. Tym niemniej – to właśnie w spisach zdawczo-odbiorczych Sztabu Generalnego obejmujących dokumenty po 1956 r. znajdują się rozkazy organizacyjne ministra obrony narodowej oraz szefa Sztabu Generalnego, regulujące strukturę organizacyjną i dyslokację Wojska Polskiego, w tym również jednostek garnizonu kieleckiego (lektura recenzowanej pracy przynosi w tym zakresie pewien niedosyt). Należy jednak podkreślić, iż Doktorant przejrzał najważniejsze zespoły z punktu widzenia tematu badawczego, które zgromadzone były w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy i Rembertowie. Dlatego też kwerendę w wojskowych placówkach archiwalnych można uznać za wystarczającą. Oprócz tego Doktorant przeprowadził ją w Delegaturze Kieleckiej Instytutu Pamięci Narodowej oraz w Archiwum Państwowym w Kielcach, gdzie przejrzał dokumenty dotyczące powiązań na linii wojsko-społeczeństwo-władze lokalne. Ponadto mgr H. Kielczewski dokonał kwerendy w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, gdzie dotarł do dokumentów ukazujących działalność duszpasterstwa wojskowego. Na podkreślenie zasługuje także wykorzystanie zbiorów znajdujących się w Sali Tradycji w Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych im. Generała Władysława Sikorskiego w Kielcach oraz w kancelarii Rzymskokatolickiej Parafii Wojskowo-Cywilnej pw. Matki Bożej Królowej Polski, sprawującej opiekę duszpasterską nad żołnierzami garnizonu kieleckiego. Autor wykorzystał także w niezbędnym zakresie dorobek polskiej historiografii związanej z tematem badawczym recenzowanej rozprawy, na co składają się: drukowane akty normatywne (Dzienniki Rozkazów Ministerstwa Obrony Narodowej i Dzienniki Ustaw), drukowane regulaminy i instrukcje (17 pozycji), źródła drukowane i wspomnienia (13 pozycji, choć niestety wspomnienia są nieliczne i przydałaby się w tym względzie szersza kwerenda biblioteczna), sześć tytułów prasowych, opracowania zwarte (90 pozycji wymienionych w bibliografii), artykuły zamieszczone w czasopismach (56 pozycji), źródła internetowe (3 pozycje), opracowania niepublikowane (2 pozycje) oraz zebrane relacje ustne (2 pozycje). Doktorant w niezbędnym stopniu wykorzystał literaturę przedmiotu dotyczącą badanego tematu, choć można by ją było jeszcze poszerzyć o inne pozycje (np. *Dokumenty do dziejów PRL, Zeszyt 16. Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944-1956*, oprac. J. Poksiński, A. Kochański i K. Persak, Warszawa 2003; *Polityka obronna Polski. Siły zbrojne Polski w latach „zimnej wojny” 1945-1989, T. IV. Dokumenty*, red. Z. Kozak i W. Wróblewski, Szczecin 2006; W. Honkisz, *Kronika aparatu partyjno-politycznego Wojska Polskiego 1943-1986*, Warszawa 1987; K. Adamek, *Intendentura Wojska Polskiego 1918-1956*, Warszawa 1998; *Udział ludowego Wojska Polskiego w wielkich akcjach społeczno-politycznych w latach 1944-1973*, red. M. Jaworski, Warszawa 1977; *40 lat*

Ludowego Wojska Polskiego, red. J. Lętowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1984; H. Janusz, *Organizacje młodzieżowe w Ludowym Wojsku Polskim 1948-1976*, Warszawa 1986; E. Nalepa, *Oficerowie Armii Radzieckiej w Wojsku Polskim 1943-1968*, Warszawa 1995; C. Nowicki, *Służba samochodowa ludowego Wojska Polskiego 1943-1966*, Warszawa 1975; *Polityka obronna Polski i jej siły zbrojne w latach 1945-1980, T. II*, red. C. Skuza i W. Wróblewski, Szczecin 2006; *Wojsko Polskie w służbie narodu i państwa 1943-1983*, red. J. Horbulewicz, Gdańsk 1984). Szkoda także, iż doktorant nie przeprowadził kwerendy w zbiorach Biblioteki Akademii Sztuki Wojennej, gdzie znajdują się maszynopisy prac magisterskich i doktorskich, z których część można by wykorzystać z punktu widzenia tematu badawczego rozprawy (pomimo pewnych zastrzeżeń metodologicznych), np. sygn. 4666. W. Popielski, *Zaangażowanie żołnierzy Łódzkiego Okręgu Wojskowego do realizacji zadań wewnętrznych w latach 1945-1946*, Warszawa 1990 (praca magisterska); sygn. 7878. L. Sadlak, *2 Warszawska Dywizja Piechoty im. Gen. J. H. Dąbrowskiego w walce o utrwalenie władzy ludowej*, Warszawa 1978 (praca magisterska); sygn. 8685. R. Stępień, *Udział Ludowego Wojska Polskiego w likwidacji analfabetyzmu w Polsce*, Warszawa 1974 (praca magisterska); sygn. 10413, S. Chowaniec, *Organizacja i działalność Lubelskiego Okręgu Wojskowego (10 luty 1945 – 31 maja 1949)*, Warszawa 1971 (praca magisterska). Zaprezentowane powyżej pozycje mogłyby poszerzyć zakres omawianych zagadnień. Tym niemniej, zakres kwerendy archiwalnej i bibliotecznej można uznać za wystarczający, gdyż doktorant wykorzystał zdecydowaną większość literatury dotyczącej tematu badawczego recenzowanej rozprawy doktorskiej, jak również najważniejsze z punktu widzenia tematu zespoły archiwalne. Dlatego też zakres kwerendy archiwalnej i bibliotecznej oceniam pozytywnie.

Konstrukcja pracy jest logiczna i ma charakter problemowo-chronologiczny, co wydaje się słusznym rozwiązaniem w przypadku recenzowanej rozprawy. Dysertacja składa się ze Wstępu, pięciu rozdziałów problemowych, zakończenia, bibliografii, aneksów, wykazu skrótów, 22 tabel (opartych w większości na materiałach archiwalnych), 6 schematów organizacyjnych, 28 zdjęć (zarówno obiektów wojskowych, jak i fotokopii dokumentów z archiwów wojskowych) oraz wykazu skrótów. We Wstępie znalazły się wszystkie wymagane elementy (m.in. omówienie tematu rozprawy i jej celów badawczych, metod badawczych, dotychczasowego stanu badań nad analizowanym tematem oraz wykorzystania źródeł archiwalnych). Jednak pewien niedosyt budzi stosunkowo skromne omówienie we Wstępie wspomnianych elementów, zwłaszcza pytań i postulatów badawczych, nazbyt skrótowe omówienie dotychczasowej literatury odnoszącej się do dziejów Wojska Polskiego po II

wojnie światowej, jak i samego garnizonu kieleckiego, gdyż nie wynika jasno ze Wstępu – co i w jakim zakresie napisano na temat tego garnizonu. Tym niemniej, omówienie dotychczasowego stanu polskiej historiografii w odniesieniu do tematu dysertacji doktorskiej można uznać za wystarczające.

Rozdział I pt. „*Rozwój organizacyjny i funkcjonalny Garnizonu Kielce*” omawia skład garnizonu i charakteryzuje stacjonujące w nim jednostki, *nota bene* często zmieniające się w latach 1945-1975. W odniesieniu do brzmienia tytułu tego rozdziału wątpliwość budzi określenie „rozwój funkcjonalny” – jako nieprecyzyjne. Rozdział II omawia problematykę szkolenia polityczno-ideologicznego oraz związane z tym zagadnienie indoktrynacji żołnierzy. Z kolei Rozdział III opisuje problematykę dyscypliny wojskowej, choć i tu pewną wadliwość budzi brzmienie trzeciego podrozdziału „*Działalność profilaktyczno-wychowawcza*”, gdyż określenie „profilaktyka” w tym kontekście nie jest zbyt trafne. Rozdział IV dotyczy prowadzonej w jednostkach garnizonu pracy kulturalno-oświatowej, zaś Rozdział V – współpracy wojska ze społeczeństwem. Zasadniczo można się zgodzić z przyjętą konstrukcją recenzowanej rozprawy, która jest logiczna i spójna, choć pewne wątpliwości budzi omówienie udziału wojska w tzw. wielkich akacjach politycznych (Referendum Ludowe w 1946 r., wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. oraz zwalczanie podziemia niepodległościowego) w rozdziale V zatytułowanym „*Współpraca ze społeczeństwem*”. W ocenie Recenzenta – wspomniane powyżej zagadnienia należałoby umieścić w odrębnym rozdziale, który należałoby oczywiście w związku z tym nieco rozbudować i odpowiednio zatytułować. Uwag powyższych nie formułuję jednak w charakterze zarzutu, lecz jako sugestię do rozważenia w przypadku ewentualnego przygotowania pracy do druku.

Rozdział I stanowi niejako wprowadzenie do zasadniczych rozważań autora w dalszych rozdziałach – zawiera bowiem opis oraz charakterystykę jednostek i instytucji wojskowych stacjonujących w Kielcach w latach 1945-1975. Jednak pierwszy podrozdział pt. „*Garnizon Kielce w strukturze Wojska Polskiego*” budzi pewien niedosyt, gdyż ogranicza się zasadniczo do omówienia przynależności garnizonu do okręgów wojskowych, która faktycznie kilkakrotnie zmieniała się we wspomnianym okresie. Natomiast informacji o faktycznej roli omawianego garnizonu w strukturze Wojska Polskiego jest niewiele. Przydałoby się w tym wypadku szersze omówienie kwestii liczby stacjonujących w nim żołnierzy i tendencji w tym zakresie, także w odniesieniu do stanu osobowego całej armii polskiej (pewne informacje na ten temat znajdujemy dopiero pod koniec całego rozdziału, choć lepiej je było omówić w pierwszym podrozdziale). Znacznie lepiej doktorant opracował

kolejny podrozdział pt. „Charakterystyka jednostek i instytucji wojskowych”, w którym omówiono je po kolei (8 Pułk KBW, jednostki 2 Dywizji Piechoty, Kielecki Pułk Obrony Terytorialnej oraz kilka innych instytucji wojskowych). Zastanawia jednak, dlaczego doktorant władze garnizonowe i zakres ich zadań opisał dopiero na końcu tego podrozdziału, zamiast na początku. Podrozdział ten zawiera także szereg nieudomówień lub nieprecyzyjnych sformułowań, czego przykładem jest informacja na s. 15 – „W Kielcach utworzono 8 pułk KBW ...”, lecz nie podano kiedy dokładnie i dopiero lektura kolejnych akapitów pozwala stwierdzić, iż miało to miejsce w 1945 r. (także i tu przydałaby się większa precyzja, tym bardziej, iż nazwa tej jednostki brzmiała: 8 Pułk Specjalny KBW). Doktorant na s. 15 podał także nieprecyzyjnie, iż we wrześniu 1945 r. utworzono w Kielcach 8 Samodzielny Batalion Ochrony Wojsk Wewnętrznych, podczas gdy w rzeczywistości batalion ten nosił nr 10. Podobnie na s. 16 – Doktorant podał, iż w październiku 1947 r. sformowano w Kielcach 7 Pułk KBW, nie podał jednak na bazie jakiej jednostki go utworzono. Warto by również dodać w tekście, iż w 1953 r. podzielono w jednostkach KBW pododdziały na operacyjne i ochrony, w związku z czym w 7 Pułku KBW utworzono batalion operacyjny i batalion ochrony. Z kolei, przy omawianiu jednostek 2 Dywizji Piechoty, warto podkreślić, iż była to największa jednostka liniowa stacjonująca na obszarze Okręgu Wojskowego nr VI Łódź. Zdarzają się także w rozdziale błędy rzeczowe, jak np. na s. 20, gdzie Okręg Wojskowy Łódź nosił numer VII, zamiast VI. Występują także nieprecyzyjne sformułowania, jak np. na s. 21: „Należy nadmienić, iż w związku z użyciem wojska w walkę z podziemiem niepodległościowym, 5 kołobrzesci pp przeniesiono z garnizonu Częstochowa do Hrubieszowa, a w lipcu 1946 r. do Piotrkowa Trybunalskiego” – nieścisłością, jest to, iż 5 pp stacjonował na stałe od końca 1945 r. w Piotrkowie Trybunalskim, zaś do Hrubieszowa wyjechał czasowo tylko tzw. rzut operacyjny pułku. Z kolei na s. 21 doktorant błędnie podał, iż w październiku 1945 r. dowództwo 2 DP otrzymało etat nr 2/2 – w rzeczywistości etat ten odnosił się do pułków piechoty, zaś dowództwo dywizji otrzymało etat nr 2/1. Przejawem występującego w tekście braku konsekwencji jest także różnorodne podawanie numeracji jednostek, np. s. 27 – „Osiemnasta kompania łączności”, s. 26 – „Czwartym pp” czy s. 19 – „Druga Warszawska Dywizja Piechoty” (nota bene numery kompanii, pułków i dywizji podaje się cyfrą arabską), s. 21 – raz 2 DP, a raz 2. DP. Innym błędem jest tytuł schematu nr 2 (s. 22) – „Struktura organizacyjna 2. DP ...”, podczas gdy w rzeczywistości schemat ten przedstawia strukturę nie dywizji, lecz jedynie jej dowództwa. Z kolei na s. 25 doktorant stwierdził, iż w związku z przejściem 2 DP na etat dywizji piechoty typu „C”: „... w czterech spośród trzech batalionów piechoty jeden skadrowano ...”, zaś na s. 26: „W marcu 1962 roku w związku z

przeniesieniem na etaty dywizji zmechanizowanej 9 DP, wprowadzono nowy etat skadrowanej dywizji zmechanizowanej” – trudno stwierdzić, co autor miał na myśli w obu tych przypadkach. Inne niedomówienie można znaleźć na s. 25, gdzie doktorant podał, iż w listopadzie 1946 r. w 4 pp wprowadzono nowy etat, lecz nie podał jego numeru (był to etat nr 2/71 przewidujący 1035 żołnierzy w pułku). Zdarzają się także błędy stylistyczne, czego przykład możemy znaleźć na s. 24: „Dowódca 2 DP przekazał w podporządkowanie dowódcy 12 DP ...”, czy na s. 55: „... przesiedlenie 93 gospodarstw ...” Trzeba jednak dodać, iż pomimo zasygnalizowanych pomyłek i błędów stylistycznych – w podrozdziale tym opisane zostały (choć nie zawsze w pełnym zakresie) wszystkie jednostki i instytucje wojskowe stacjonujące w Kielcach w latach 1945-1975, w tym również instytucje sztabów wojskowych (wojewódzkiego i miejskiego), organów służby uzupełnień, wojskowego wymiaru sprawiedliwości, instytucji kwaterunkowo-budowlanych i wojskowej administracji koszar, węzła łączności, instytucji kwatermistrzowskich, czy duszpasterstwa wojskowego. Z kolei w podrozdziale trzecim („*Infrastruktura wojskowa*” – *nota bene* w odczucie Recenzenta tytuł ten nie jest zbyt precyzyjny) doktorant opisał warunki zakwaterowania żołnierzy w kieleckim garnizonie, omawiając poszczególne kompleksy koszarowe i panujące w nich warunki bytowe.

Kolejny rozdział pt. „*Działalność organizacji partyjnych i młodzieżowych oraz szkolenie ideowo-polityczne jako forma indoktrynacji żołnierzy*” opisuje proces upartyjniania wojska, indoktrynacji żołnierzy oraz różne formy prowadzonego szkolenia polityczno-wychowawczego w garnizonie kieleckim. Doktorant dokonał analizy wspomnianych działań podejmowanych przez władze wojskowe, lecz pewien niedosyt budzi widoczny momentami brak szczegółowych danych w odniesieniu do omawianych zagadnień w garnizonie kieleckim. Recenzent ma jednak świadomość trudności w dotarciu do takich danych, z uwagi na rozproszenie akt poszczególnych jednostek w kilku archiwach wojskowych oraz wspomniany na wstępie brak inwentarzy, przez co poszukiwania archiwalne trzeba często prowadzić w oparciu o tzw. spisy zdawczo-odbiorcze. W efekcie, trudno było Doktorantowi dotrzeć do wszystkich archiwaliów ukazujących precyzyjnie szczegóły procesu upartyjniania wojska w Kielcach oraz pokazać jego przebieg w kolejnych latach, przez co część danych w tym zakresie ma charakter fragmentaryczny. Widać tu także wynikającą zapewne z tego powodu nierównomierność opisywanych zagadnień, gdyż stosunkowo dużo miejsca zostało poświęcone przełomowi lat 40.i50. oraz przełomowi lat 60. i 70., podczas gdy okres pomiędzy nimi jest często jedynie wzmiankowany. Pozytywnie należy ocenić szersze ujęcie w tym rozdziale problematyki działalności w szeregach wojska organizacji młodzieżowych

(Koła ZMP i Koła Młodzieży Wojskowej), opartej głównie na materiałach archiwalnych. Koła Młodzieży Wojskowej – w myśl ówczesnych wytycznych – prowadziły pracę ideowo-wychowawczą ukierunkowaną na kształtowanie pożądanых cech i poglądów wśród żołnierzy, co należałoby szerzej skomentować i wyraźnie stwierdzić, iż była to w praktyce zakrojona na szeroką skalę forma indoktrynacji, mająca zapewnić władzy komunistycznej pełne podporządkowanie jednego z filarów władzy (w tym wypadku wojska). Brakuje także szerszego omówienia efektów tej pracy, tzn. czy i na ile przyniosła ona efekty oczekiwane przez ówczesne władze. Szeroko także opisano w tym rozdziale problem duszpasterstwa wojskowego w Kielcach, choć sam opis zwalczania światopoglądu katolickiego wśród żołnierzy został omówiony w dość wąskim zakresie. W rozdziale tym występują także błędy stylistyczne lub nieprecyzyjne sformułowania, czego przykłady można znaleźć np. na: s. 103 – *„Do efektów tej działalności należały między innymi: przywrócenie i umocnienie naruszonej w okresie Grudnia '70 więzi ze społeczeństwem; zapewnienie zwartości i szczelności wojska oraz wysokiego stanu moralno-politycznego i poprawy stosunków międzyludzkich”* (aż prosi się w tym miejscu o szerszy komentarz, zaś w prezentowanym zdaniu widać odcisk dawnej historiografii oraz akt wojskowych z epoki), s. 89-90 – *„Podstawową jednostką organizacyjną szkolenia politycznego był pluton, co wynikało z charakteru działań tej formacji oraz z faktu, że na szczeblu plutonu istniało stanowisko zastępcy dowódcy ds. polityczno-wychowawczych”* (zastępca dowódcy ds. polityczno-wychowawczych na szczeblu plutonu???), s. 98 – *„Szkoleniem politycznym w latach 1957-1960 zostali objęci wszyscy żołnierze”* (jakby w innych latach nie byli objęci), s. 99 – *„W salach tych eksponowano walki LWP* (nieoprawne używanie nazwy LWP, formalnie to było Wojsko Polskie, zaś przymiotnik ludowe używany był w zasadzie w dawnej literaturze dla odróżnienia go od wojska przedwojennego), s. 103 – *„Od 1971 roku w wychowaniu patriotycznym odnoszono się do chlubnych tradycji oręża polskiego okresu drugiej wojny światowej w sposób selektywny”* (dlaczego od 1971 r., przecież wybiórczo odwoływano się do nich już od 1945 r.), s. 106 – *„Warto w tym miejscu nieco przybliżyć sprawę duszpasterstwa wojskowego w Kielcach, która była ważnym elementem tzw. kieleckiego poligonu doświadczalnego”* (warto szerzej wyjaśnić pojęcie owego poligonu doświadczalnego), s. 107-108 – *„W Kielcach 15 września 1945 roku, osiadła 2. WDP”* (przykład niewłaściwego użycia słowa w odniesieniu do kontekstu zdania), s. 107 – *„Patronat NMP Królowej Korony Polskiej został nadany kościołowi garnizonowemu pod koniec 1926 roku”* (użycie słowa patronat w tym kontekście budzi poważną wątpliwość), s. 114 – *„spór w Kielcach dotyczył nie tyle losów kościoła garnizonowego, lecz niejasnej dalszej przynależności duszpasterstwa wojskowego od biskupów diecezjalnych”*, s. 104 – *„W 20 płWOWewn. w roku 1973/1974 istniały cztery Koła Wiedzy o Partii, w których uczestniczyło 40 członków i kandydatów PZPR, 50 członków SZMW, 14*

pracowników cywilnych i 4 niezorganizowanych” (aż „ciśnie się na usta” pytanie, kim byli owi pracownicy niezorganizowani?), s. 116 – *„Reżyserowany spektakl przed WSR w Warszawie przygotowywał naczelny prokurator wojskowy płk Stanisław Zarako-Zarakowski wraz z rzeszą oficerów śledczych i kierownictwem MBP”* (styl określenia: z rzeszą oficerów śledczych, lepiej ująć to inaczej: wraz z wieloma oficerami śledczymi).

Rozdział III pt. *„Kształtowanie dyscypliny wojskowej”* omawia problematykę dyscypliny wojskowej w kieleckim garnizonie. Autor szczegółowo wyjaśnił zakres pojęciowy oraz omówił system kar i nagród, jak również zasadnicze powody wpływające na poziom dyscypliny wśród żołnierzy (omówiono je jednak w dwóch pierwszych podrozdziałach, co nie jest najlepszym rozwiązaniem). Jednakże omówienie stanu dyscypliny w jednostkach kieleckiego garnizonu jest często fragmentaryczne, co zapewne wynika ze wspomnianych wcześniej z trudności w dotarciu do odpowiednich dokumentów sprawozdawczych. Stąd też dominują w rozdziale różne przykłady naruszenia dyscypliny, lecz brak szerszego omówienia tendencji omawianego zjawiska oraz jego skali, jak również porównania sytuacji dyscyplinarnej z innymi garnizonami. Warto zastanowić się także nad brzmieniem tytułu trzeciego podrozdziału (*„Działalność profilaktyczno-wychowawcza”*), gdyż w ocenie Recenzenta nie jest on najlepiej dobrany. O działalności profilaktycznej mówimy raczej w odniesieniu do stanu zdrowotnego, zaś w tym wypadku lepiej byłoby nazwać ten podrozdział np. tak: *„Działania na rzecz poprawy stanu dyscypliny”*. W podrozdziale tym widać również nadmiar cytatów (zwłaszcza na s. 150-153), nie zawsze potrzebnych i nazbyt długich. Występują także błędy stylistyczne lub nieprecyzyjne sformułowania, jak np. na s. 155 – *„W lutym 1946 roku Komenda Miasta zatrzymała 68 osób”* (komenda nie zatrzymuje, lecz podlegli jej żołnierze), s. 156 – *„Wiele uwagi poświęcono działalności profilaktycznej w zakresie umacniania dyscypliny wojskowej”*, *„Podstawową formą realizacji zadań w działalności porządkowej była służba patrolowa”* oraz *„Reasumując można stwierdzić, że stan dyscypliny wojskowej w garnizonie kieleckim, podobnie jak w całym WP w omawianym okresie kształtował się na poziomie dobrym i zadowalającym”* (zbyt ogólnikowe stwierdzenia niepoparte odpowiednimi danymi). Garnizon kielecki jest także niejako „zawieszony w próżni”, gdyż brakuje szerszych informacji o tzw. otoczeniu, czyli środowisku społecznym w mieście i na ziemi kieleckiej, wyjaśnienia skąd pochodzili poborowi oraz jaki był ich status społeczny, co przecież również miało wpływ na stan dyscypliny w kieleckich jednostkach.

Rozdział IV pt. *„Praca kulturalno-oświatowa”* ukazuje problematykę działalności kulturalnej i oświatowej w omawianym garnizonie. Rozdział zawiera szczegółowe omówienie celów, treści oraz stosowanych metod w pracy kulturalno-oświatowej. Wątpliwość za to budzi

używane przez doktoranta pojęcie „działalność kulturalno-rozrywkowa” pod którą kryły się zabawy towarzyskie oraz gry sportowe, seanse kinowe, itp. Znaczną część rozważań w tym rozdziale stanowią zagadnienia teoretyczne, wskazujące do jakich celów dążono w działalności kulturalno-oświatowej, bez szerszego odniesienia się do ich rzeczywistych efektów. W dalszej części rozdziału omówiono problematykę zwalczania analfabetyzmu w wojsku, choć i tym razem dominuje tu ujęcie teoretyczne pokazujące „jak miało być, a nie jak było w rzeczywistości”. Momentami widać także wyraźny wpływ dokumentów proveniencji wojskowej, zwłaszcza gdy Doktorant – w mojej ocenie nazbyt bezkrytycznie – przyjmuje pozytywne wnioski z nich płynące. Dla przykładu, na s. 170 – „światlice w pododdziałach były w miarę dobrze urządzone” (tzn. jak?), s. 168 – „W nauczaniu żołnierzy nie napotymano żadnych trudności” (aż trudno w to uwierzyć), czy s. 171 – „Probleмами upowszechniania kultury w całym okręgu zajmował się Dom Żołnierza. Z dniem 18 kwietnia 1951 roku rozpoczęto formowanie klubów garnizonowych...” (brak informacji w jakim okręgu, a także w jakim mieście znajdował się wspomniany Dom Żołnierza, jak również niewłaściwe użycie przymiotnika formować w odniesieniu do klubów garnizonowych). Warto by oceny pracy kulturalno-oświatowej pochodzące z dokumentów z epoki poddać bardziej wnikliwej analizie, gdyż i w pracy kulturalno-oświatowej stosowano przecież „zakamuflowaną” indoktrynację. Warto podkreślić, że rozdział powstał zasadniczo na wojskowych materiałach archiwalnych, jednak omówienie poruszanych w nim zagadnień oparto na fragmentarycznych danych, które warto by skonfrontować z innymi garnizonami, by dokonać właściwej oceny działań kulturalno-oświatowych podejmowanych w garnizonie kieleckim. Szeroko omówiono także w rozdziale działalność sportową w jednostkach kieleckiego garnizonu, którą jednak trudno uznać za element pracy kulturalno-oświatowej, lecz raczej za odrębne zagadnienie.

Ostatni rozdział pt. „Współpraca ze społeczeństwem” ukazuje relacje wojska z lokalną ludnością i władzami cywilnymi. Mam jednak zasygnalizowaną wcześniej wątpliwość, czy pierwszy podrozdział („Udział żołnierzy w akcjach społeczno-politycznych”) omawiający zagadnienia zaangażowania wojska do akcji przedreferendalnej i przedwyborczej do Sejmu Ustawodawczego oraz zwalczania podziemia niepodległościowego został dobrze umiejscowiony w tym rozdziale – wszak ową działalność trudno uznać za formę współpracy ze społeczeństwem. Lepiej byłoby w tym wypadku wspomniany podrozdział rozbudować i stworzyć na jego bazie odrębny rozdział. Przy omawianiu owej problematyki Doktorat także ujął kilka kwestii w sposób dyskusyjny lub nieprecyzyjny, jak np.: s. 185 – podał, iż do Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej weszła „grupa działaczy rządu RP na Emigracji” (żaden urzędujący w tym czasie minister rządu RP na uchodźstwie nie wszedł do TRJN) oraz że

„Zadane z pytań nie zawierało elementów kontrowersyjnych dla działających partii” (teza, co najmniej dyskusyjna, pytania referendalne z czerwca 1946 r. nie były kontrowersyjne dla partii obozu władzy skupionych wokół PPR), s. 186 – podając oficjalne wyniki Referendum Ludowego doktorant nawet nie wspominał, iż zostało ono sfalszowane, podobnie jak i wybory do Sejmu Ustawodawczego, s.186 – „Województwo kieleckie uznano za względnie bezpieczne – zaliczono do kategorii C” (województwo kieleckie zostało zaliczone do strefy B, czyli województw średniozagrożonych z uwagi na aktywną działalność podziemia zbrojnego), s. 191 – „Jednak podkreślano, że nieufny stosunek do wojska bywał często przelamywany. Na zwoływanych w kilka godzin po przybyciu do danej miejscowości wiecach brało udział przeważnie od 50 do 200 osób, tj. około 90% dorosłych mieszkańców” (podawanie informacji z meldunków bez komentarza, choćby w zakresie problemu „dobrowolności” udziału ludności w tych wiecach), s. 192 – „Szczególnie dużym powodzeniem cieszyły się występy brygad artystycznych i zespołów muzycznych” (również brak komentarza, czym była spowodowana owa „popularność”), czy s. 194 – „Należy również podkreślić, że w wyniku pracy uświadamiającej prowadzonej przez GOP rozwiązało się na terenie województwa 80 kół PSL, a 4588 członków złożyło legitymacje” (teza co najmniej dyskusyjna, jeśli nie wręcz fałszywa i zaciągnięta bezkrytycznie z tzw. dawnej historiografii peerelowskiej). Pozostałe podrozdziały w rozdziale V nie budzą większych wątpliwości i obejmują zagadnienia ściśle związane z jego tytułem, takie jak: prace żołnierzy na rzecz gospodarki narodowej i rolnictwa, pomoc w kłękach żywiołowych, uroczystości wojska w różnego rodzaju uroczystościach oraz współpracę z organizacjami społecznymi i młodzieżowymi.

Rozprawę zamyka Zakończenie, w którym Autor zawarł podsumowanie swoich rozważań na temat działalności polityczno-wychowawczej w garnizonie kieleckim w latach 1945-1975, analizując po kolei związane z tym zagadnienia. Trzeba podkreślić, iż dysertacja zawiera 25 aneksów, obejmujący mapy, zdjęcia, plakaty, skany dokumentów wojskowych, tabele) oraz obszerną Bibliografię (archiwalia, akty normatywne, publikacje i artykuły prasowe z epoki), która została zasadniczo poprawnie sporządzona. Wątpliwość budzi jednak zbyt szerokie ujęcie w Bibliografii aktów normatywnych (np. podawanie tytułów ustaw, co jest w tym wypadku zbędne). Można mieć także pewne zastrzeżenia, co do celowości zamieszczenia licznych i zazwyczaj nienajlepszej jakości skanów różnych dokumentów wojskowych.

Pomimo zasygnalizowanych powyżej uwag, rozprawa doktorska mgr. Huberta Kielczewskiego charakteryzuje się klarownością konstrukcji i poprowadzonego w niej wykładu. Doktorantowi udało się przedstawić wieloaspektowy obraz działalności społeczno-politycznej w garnizonie kieleckim, co nie było zadaniem łatwym, gdyż musiał się on

zmierzyć z różnorodną problematyką (polityczną, militarną, społeczną, kulturalną, oświatową czy sportową). Doktorant poradził sobie generalnie z realizacją tezy badawczej, wykazując się dobrą wiedzą w odniesieniu do badanej przez siebie problematyki, choć nie zawsze i we właściwy sposób potrafił ją zaprezentować. We wszystkich rozdziałach dominuje rzeczowy opis omawianych zagadnień, choć momentami nieco fragmentaryczny. Doktorant nie zapomniął także o konieczności komentowania oraz analizowania prezentowanych faktów, choć mankamentem recenzowanej rozprawy są podsumowania rozdziałów, które wymagają poszerzenia i bardziej wnikliwego omówienia.

Ustalenia poczynione przez Autora w wielu aspektach można uznać za nowatorskie, gdyż niektóre poruszone w rozprawie wątki dotyczące kieleckiego garnizonu były dotąd niemal nieznanymi. Praca napisana jest poprawną polszczyzną. Została także poprawnie zredagowana, choć zdarzają się w niej liczne drobne usterki stylistyczne, literówki i tzw. usterki pisarskie. Część z nich wskazuje na to, iż ostateczna wersja dysertacji została przygotowana w pośpiechu, bez wystarczającej korekty redakcyjnej. Aparat naukowy (przypisy i bibliografia) zostały sporządzone poprawnie, choć wątpliwość budzi – w przypadku archiwaliów częsta maniera niepodawania w odsyłaczach nazw wykorzystanych dokumentów. Pomimo tych uwag, recenzowana rozprawa świadczy o sporych zdolnościach doktoranta w zakresie analizy informacji naukowych oraz źródeł, jak również ich syntezy. Także od strony metodologicznej i warsztatowej pracę można ocenić pozytywnie.

Wspomniane wcześniej uwagi, usterki i wątpliwości nie obniżają jednak wartości rozprawy i pozytywnej oceny całości recenzowanej pracy. Lektura przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej pozwala stwierdzić, iż jej Autor posiada szeroką wiedzę z zakresu historii wojskowości polskiej w II połowie XX w., wykazując w niej swoje kompetencje w zakresie samodzielnej pracy naukowej i prezentowania swoich ustaleń. Recenzowana rozprawa posiada istotne walory naukowe, wprowadzając do obiegu naukowe nowe ustalenia.

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska autorstwa mgr. Huberta Kielczewskiego jest dziełem oryginalnym i posiada charakter nowatorski, będąc źródłem wielu cennych ustaleń badawczych. Stanowi zarazem pierwszą w polskiej historiografii próbę kompleksowego przedstawienia działalności polityczno-społecznej w kieleckim garnizonie w pierwszych 25 latach istnienia tzw. Polski Ludowej. W tym kontekście cel badawczy należy uznać za zrealizowany. Recenzowana dysertacja odpowiada formalnym, merytorycznym i

metodologicznym wymogom stawianym przed dysertacjami doktorskimi zawartymi w art. 13 ustawy „*O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*” z 14 III 2003 r. (tekst jednolity: Dz. U. 2016, poz. 882 z późniejszymi zmianami).

Wnoszę o dopuszczenie mgr. Huberta Kielczewskiego do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Jovno Wilda